ԻՆՆԵՏԱՍՆԵՐՈՐԴ—ՏԱՐԻ—ԹԻՒ—953—ՇԱԲԱԹ—7—ՄԱՐՏ—1870

ԳԱՅՄԱՆԸ

Տարեկան դին Կ. Պոլսոյ համար 150 ղ.
» Գաւառաց » 160 »
» Օտար երկիրներու » 180 »
Վեցամսեայ Կ. Պոլսոյ » 75 »
» Գաւառաց » 80 »
Իւրաքանչիւր թերթի դին 60 փր.
Ծանուցման տողը մէկ անգամի համար 2 ղուրուշ, երկու անգամի համար 60 փարայ, աւելի անգամներու համար 40 փարայ։

ԱՐԱՐԱՏ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԳԱՅՄԱՆԸ

Դուրս գացած լրագրաց ճանրու ծախքը խմբագրութեան վրայ է։

Լրագրոյս վերաբերեալ նամակ ամ որ եւ իցէ գրութիւն խմբագիր—Ցեօրէնին պիտի ուղղուի, կ. Պոլիս, Զինկլի խան, Մասիսի գրասենեակը։

Ճանրու ծախքը չվճարուած նամակ չընդունուիր։

ԵՈՒՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ 7 ՄԱՐՏ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Փարիզի ազատամիտ լրագիրները Պ. Էմիլ Օլիվիէի դոմէսանը կուսան երեսփոխանական ընտրութեանց կատարելութեան միջամտութիւնը դատելոցներու համար Օրէնսդիր ժողովին առջեւ բրած յայտարարութեանց վրայ։ Ասիկա խորհրդարանի գրութիւնն անձնական կառավարութեան տեղ հաստատելու ամենէն կարեւոր քայլն էր. ուստի ազկոզմեան երեսփոխաններէն յիսուն եւ վեց հոգի պաշտօնէից դէմ քուէ տուին, եւ երեսուն չափ ալ չէզոք կեցան։ Իսկ ժիւլ-Ֆաւրի եւ Ճախակողմեանք պաշտօնէից կողմը քուէ տուին։ Բաժանեալ ազկոզմեանք սահմանադրական ընդդիմութիւն անուամբ առանձին մաս մը կը կազմեն, որով պաշտօնեայք իրենց դէմ բաւական մեծակակ կուսակցութիւն մը կունենան, բան զոր հարեւանցի հարեւ քուէէն աւելի։ Ասոնց հետ ձախակողմեան ընդդիմադիրը ալ կրնան ինչ ինչ առիթներու մէջ միանալ, եւ այսպէս պաշտօնէից դիրքը խիստ փափուկ վիճակի մը հասցընել, հետեւաբար ներկայ երեսփոխանութիւնը լուծելու ղրոյցները դարձեալ 'ի վեր կենին։

Իսկ ծայրայեղ պահպանողական թերթերուն ղայրոյթին ալ չափ չկայ։ «Պաշտօնէից կուսակից թերթերը, կըսէ հեղնական լեզուով Լը Բեօրլ Ֆրանսէ, որ սահմանադրական ընդդիմութեան կարծեաց գլխաւոր թարգմանն է, պաշտօնէից կուսակից թերթերն յաղթութի՛ւն կը կանչեն . . . արդարեւ եթէ այս յաղթութիւնն իր արդասեաց հետ չափուի, ինդակցութեան արժանի է. պաշտօնեայք իրենց կուսակցոյց երբորդ մասը ճանաչան թողու-ցին. իրենց ամենէն հաւատարիմ բարեկամաց բանի քուէ տալ տուին, որպէս զի ձախակողմեանց ծափահարութիւններն ընդունին. բայց որոշեալ պաշտօնականք կը խնդան, իրենց ուրախութիւնը չենք գրդռիր։ «Լաւ կը խնդայ ո՛վ որ ամենէն վերջը կը խնդայ։»

Ձախակողմեան ընդդիմադիրը ալ թէպէտեւ այս պարագայիս մէջ պաշտօնէից կողմը քուէ տուին, բայց անմիջապէս յայտարարութիւն ըրին նաեւ թէ մի միայն այս պարագայիս մէջ ասոնց համակարծիք են, եւ ասոնց ընդհանուր քաղաքականութեան ալ իրենց հաւանութիւնը տալէ խիստ հեռի։ Նարբոնէն կայսրն այս սահմանադրական դէպքերուն բաւական անտարբեր հանդիսատես կը կենայ, եւ առ այժմ «արքայն կը թագաւորէ բայց չ'կառավարեր» սկզբունքն ինք ալ վերջապէս իրեն կանոն ընելով՝ դարձերուն պատասխանատուութիւնը բոլորովին պաշտօնէից կը թողու, եւ ինքը միմիայն Թիւյլերիի ոտներուն եւ պարահանդէսներուն կ'զբաղի։ Ուստի «զարմանալի՛ վիճակ, կը գոչէ Լը Ռաբէը անհաշտելեաց թերթերէն մէկը։ Կայսրը մոռցա՛ած է։ Կայսրը հինգ երկրորդական կարգին մէջ է։ Իր պաշտօնեայները ղնեքը խաւարումի մէջ ձգեցին։ Ո՛չ ոք չխորհիր թէ կայսրն ի՞նչ կ'ըլլայ։ Գրեթէ անհետացած է։ Վարագոյրին ներքեւ մնած է կայսրը։ Կայսրմ՞ալ ունի՞նք ուրեմն, այո՛, բայց հանդարտիկ, համեստ, խելօք կայսր մը։ Թիւյլերիի պալատը վերհոգեւոր թանգարանին մէկ յաւելուածն ըլլին։ Կայսրը հոն անցեալին նշխարներուն քով գրուած է, եւայլն եւայլն։

Մեք ալ կ'ըսենք, ուրիշ ժամանակ, ուրիշ սոխրութիւններ, եւ կ'անցնինք ուրիշ նիւթերու։

Վատիկանու ժողովը դեսպանագիտութիւնն զրաղեցնել սկսաւ։ Անցեալները ծանուցած էինք թէ Հռովմ քան եւ մէկ կանանչ բաղկացեալ դատաստանք մը կը պատրաստէ ընդհանրական ժողովին ընդունել տալու համար։ Ասոր հրատարակութիւնն աշխարհական կառավարութիւնները թմրութենէ արթնցուց։ Գաղղիոյ եւ Աւստրիոյ ազատաբին գործոց պաշտօնեայները Հռովմ ծանուցագրեր գրկեցին պահանջելով որ կոթոլիկ տերութեանց դեսպաններն ալ ներկայ գտնուին ընդհանրական ժողովին նիստերուն։ Անթօնելլի կարդինալը փախուստի ճանապարհով պատասխանեց. բայց կ'երեւի որ տերութեանց այս միջամտութիւնը Վատիկան վեր'ի վայր ըրած է, քանզի ոչ միայն անսխալականութիւնը չ'ընդունուր քաղել շատ մը, այլ եւ ընդհանրական ժողովին ալ առժամանակայ կերպիւ գագրելու խօսքերկան, դադարում մը որ կրնայ անսահման ըլլալ։ Արդէն եպիսկոպոսաց մեծագոյն մասն ալ ձանձրացած են 'ի զուր Հռովմ նստելէ, քանզի անկեղծաբար իրենց կարծիքը ըլլան՝ կանխաւ ըրած որոշումները հրատարակելու համար։ Նոյն իսկ հռովմէականութեան ծոցէն Հռովմայ դէմ ապստամբութեան աղաղակներ կ'ելնեն. Հ. Յակինթոսէն եւեւ՝ Հ. Ներբաթրի, անկէ եւեւ գերմանացի Տօլլինկէր կանոնիկոսը, որոյ պատիւն անարատութեան դէմ «Ցանաց» անունով հրատարակած հմտալից գրուածքը տակաւին լուսաւորեալ աշխարհի ուշադրութիւնն ու համակրութիւնը կը գրաւէ։ Եւ Հռովմայ դպրոցը կը գրգռէ։ Հիմայ ալ Ամերիկայեն ձայն մը կ'ելնէ Հռովմայ դէմ։ Պալթիմօրի ատաւածաբանական դպրոցին վարժապետներէն մէկը Պասլին նամակ մը կ'ուղղէ, ուր կը ծանուցանէ թէ տեսնելով որ Հռովմ կը ջանայ ազգի քաղաքակիրթ ընկերութեան բոլորովին հակառակ պարտաւորութիւններ դնել հաւատացելոց վրայ։ ուստի ինքն ալ չ'կրնար կաթոլիկ մնալ։ Ցետոյ կը հարցնէ թէ ո՞ր հոմանիներեր, ո՞ր նաւահանգիստ պէտք է պատսպարիլ. «իմ վիճառաւ, կը-նէ, այնպիսի եկեղեցի մ'է որ հոգեւորը մարմնաւորին չ'խառնէ, որ Պապ եւ միանգամայն թագաւոր չ'ունենայ. . . . Եկեղեցի մը որ տաճարներ շինելու համար ներողութիւններ չ'վաճառէ, որ օտար սուիններու վրայ չը յենուր, եւայլն եւայլն, եւ կը յաքէ թէ այս պայմաններն Արեւելեան եկեղեցւոյ մէջ կը գտնէ. հետեւաբար Գերմանացի Ցվէրպէք վարժապետին պէս ինք ալ Արեւելեան եկեղեցւոյ կը յարի։

Կաթոլիկներէն շատերուն եւ մանաւանդ եպիսկոպոսաց ազատական յայտարարութեանց վրայ անդրադառնալէ առաջ ասատիկ կը զայրանան։ Գաղղիոյ անգրալեւանականներէն Գեր. Լաւալ կրակ կորած կերեւի Գեր. Ցիւբանըի դէմ որ ինչպէս յայտնի է՝ անսխալականութիւնն անպատեհ կը համարէր։ Այս պատճառաւ առաջինն իրեն նամակ մ'ուղղած է՝ ծանուցանելով թէ առաւել նախամեծար կը

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԷՏՄՕՆ ՏԸ ԲՐԸԱՆԵՍԷ

Ա. ԸՆ

Ի ՎԵՐԱՑ ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԵՒ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻ ԱՐԴԻ ՀՌՈՎՄԱՑ

(Շարունակութիւն Տե՛ս Թիւ 949)

Պապն է փոխանորդ այն Քրիստոսի՝ որ մարդոց վիճերուն մէջ բաղմիլ չէր ուզեր. Պապն է որ պատժական օրէնքը կը դարձագրէ, եւ հետեւաբար ինք է որ յանցաւորաց գատաւճիռը կուտայ ու դղակի։ Այո՛, այն որ ոչ-ոք էր միմիայն ներողութեան ներկայացուցիչ ըլլար, երբեմն մահուան դատաւորնիք կուտայ՝ իր անձը հօրին վրայ դնող երկնաւոր հոխանն անուանով։ Հռովմէական դրութեան հետեւութիւնն այս է. ուստի Պապը որչափ ալ գթասիրտ ըլլայ, այս հետեւութենէն չկրնար ազատիլ։ Պապ մը որ մահուան դատաւճիռ կուտայ. Քրիստոսի փոխանորդ մը որ կատաւնարանը մարդիկ կը զրկէ. ի՞նչ հակասութիւն։ Այս նկատմամբ մեծ նշանակութիւն ունեցող դէպք մը պատմել դանց չեմ կրնար ընել։ Թշուառ մարդ մը գաղտագրութեան մը մէջ գտնուելով՝ դիւահարման դատապարտուած էր։ Բայց դեռ բաղդն քահանայապետին ոտած այս դատաւճիռն իւր հոգին վեր'ի վայր ըրաւ. ուստի երբոր գլխատուելու տարուած ժամանակ քահանայ մ'եկաւ քովը՝ իրրեւ Ս. Հօր փոխանորդ՝ որպէս զի վերջին մխիթարութիւն մը տայ իրեն, դատապարտեալը զայն մերժեց, եւ գեղեցն ինկաւ խաչի մը վրայ, որպէս թէ բաղդք բառնալով առ այն՝ որ մեղաւորներուն կը ներէ եւ զանոնք կը կանդնէ՝ ընդդէմ իւր անհաւատարիմ փոխանորդին։

Ահաւասիկ քաղաքային քահանայապետութեան արդասիքը։

Այս բոլորովին դրութեան բոլոր անհեթեթ կողմերը նկարագրել անօգուտ է։ Արդի քաղաքակրթութեան երաշխաւորութեանց մէկն ալ չկայ Հռովմի մէջ։ Դատաւճիռները միաձայն կարդացի. «Ի՞նչ ոքանչելի ներդաշնակութիւն կը տիրէ Հռովմի թերթերուն մէջ, փոխանակ այն վիճաբանութեանց որովք օտարազգի լրագրիները մեր ականջները կը խլացընեն»։ Այո՛, անշուշտ, քանի թուրթակ մէկ վանդակի մը մէջ, ասկէ ալ աւելի ոքանչելի ի՞նչ կրնայ ըլլալ։

Իսկ Հռովմի ատիկանութիւնը բոլորովին կղերին ձեռք է։ Մանաւանդ թէ կղերն է ատիկանութեան գլխաւոր գործակատարը, քանզի ինչ որ իմանայ՝ պէտք է գնդապետ Իշխանութեան հաղորդէ։ Այսկէ ալ աւելին կայ. աւելը խորհրդոց հաղորդութիւնը պարտաւորիչ, այսինքն բռնի է, եւ պապական քաղաքին բնակչաց ամենը պէտք է որ իւր հաղորդութեան գիրը ներկայացնելու պատրաստ գտնուի։ Թեան խաւարի մէջ կը արուին. ամբաստանեալները հրապարակային պաշտպանութիւն չեն վայելեր. առանց Ս. Հօր հաւանութեան բան մը չը տարուիր։ Հռովմի լրագիրներէն մէկուն մէջ կարդացի. «Ի՞նչ ոքանչելի ներդաշնակութիւն կը տիրէ Հռովմի թերթերուն մէջ, փոխանակ այն վիճաբանութեանց որովք օտարազգի լրագիրները մեր ականջները կը խլացընեն»։ Այո՛, անշուշտ, քանի թուրթակ մէկ վանդակի մը մէջ, ասկէ ալ աւելի ոքանչելի ի՞նչ կրնայ ըլլալ։

Իսկ Հռովմի ատիկանութիւնը բոլորովին կղերին ձեռք է։ Մանաւանդ թէ կղերն է ատիկանութեան գլխաւոր գործակատարը, քանզի ինչ որ իմանայ՝ պէտք է գնդապետ Իշխանութեան հաղորդէ։ Այսկէ ալ աւելին կայ. աւելը խորհրդոց հաղորդութիւնը պարտաւորիչ, այսինքն բռնի է, եւ պապական քաղաքին բնակչաց ամենը մէկը պէտք է որ իւր հաղորդութեան գիրը ներկայացնելու պատրաստ գտնուի։ Հռովմի մէջ հաղորդութիւն առնուլը՝ Փարիզի մէջ իւրաքանչիւր բնակչի ազգային պահապան զօրաց մէջ ծառայութեան պարտքը կատարած ըլլալու նման է։ Սրբազրծութիւնն այնչափ կարեւորութիւն չունի. պէտք է ձեւը կատարուած ըլլայ. եւ մոռնալու չէ որ հաղորդութիւնը ձեւէն բնաւ տարբերութիւն չունի 'ի Հռովմ։

Կը փութամ ազատութեանց ամենէն պրպանին՝ այն է հոգւոյ ազատութեան վրայ ալ խօսիլ, որ միւս ազատութեանց տեղը կրնար բռնել։ Բայց փա՛ռք Աստուծոյ, ազատութիւնը մի եւ անպատժելի է, եւ կարելի չէ անոր մէջ տարբերութիւններ դնել։ Բայց ո՞ւր է Հռովմի մէջ այս ազատութիւնը. մանաւանդ թէ ազատութիւնը հոն ամեն տեղէ աւելի կատաւ, կը հալածուի եւ անհետացընելու ջանք կը տարուի։ Մոլորութեանց ցանկը մանաւանդ այս ընկերութիւնը կը դատապարտէ թէ «Ամենայն անհաւատ ազատ է իւր բանա-

մեպէ պատերազմի դաշտին վրայ նահատակ իյնալ, քան թէ Օրլէանի եպիսկոպոսին ներկայ շաւղացը հետեւիլ։ Ահա այնչա՛փ ծանր մեղք է եղեր Պապին անսխալականութիւնը չընդունիլ։

Մինչդեռ ուրիշ երկիրներ այսպիսի վերացեալ նիւթերով կզբաղին որք մարդոց անմիջական զարգացման հետ բնաւ յարաբերութիւն չունին, բողոքական Անգղիա ոսկի գիզելու միջոցներուն վրայ կը խորհի։ Ծովային եւ պատերազմային ելումտից հաշիւները խորհրդարանին ներկայացան, եւ անգղիական թերթերը մեծ գոհութիւն կը յայտնեն, որ առանց ծանր եւ ցամաքի զօրութիւնները պակսեցնելու, պաշտօնեայք կարող եղած են ծախուց մեծամեծ խնայութիւններ ընել։ Իրլանդայի հողային խնդրոյն վերաբերեալ օրինաց ծրագիրն երկրորդ անգամ կարդացուեցաւ խորհրդարանին մէջ, բայց անոր դէմ Իրլանդայի մէջ շարժումը հանելու փորձկը փորձուի։ Վաթերֆօրդի մէջ կատարուած ընտրութեան մ՚առթիւ՝ ամբոխն ոստիկանութեան զօրաց վրայ յարձակեցաւ, կառավարութեան կուսակից ընտրելոյ մը քուէ տուողները ծեծեց, եւ քանի մը տուն ու փանք մը կողոպտեց։ Թիբէրարիի մէջ ալ Իրլանդացւոց ազգասիրական մասէն ներկայացած ընտրելոյն քուէ չ՚տուողները ծեծ կերան։ Այս ընտրելին Ֆէնիեան մ՚է, որ անցեալներն ընտրուած բայց խորհրդարանէն մերժուած Օմոնդեան—Ռօսա անուն Ֆէնիեան բանտարկեալին տեղ երեսփոխան կ՚ըլլայ։

Լորտերու խորհրդարանին նախագահ Լորտ Քարտուղարն անգղիական հպատակութեան վրայ օրինաց ծրագիր մը խմբագրած է, որ առաջուանէն խիստ աղատական է։ Անգղիոյ՝ օրէնքը՝ մինչեւ հիմայ Անգղիոյ հպատակաց ուրիշ երկիրներ գաղթելէ ետեւ ալ իրենց հպատակութիւնը փոխելու իրաւունքը չ՚էր ճանչեր. ուստի երբոր Անգղիա կը գառնային, դիրենք իբրեւ հպատակ կը նկատէր միշտ։ Հետեւաբար Ամերիկա գաղթելով Միացեալ—Նահանգաց քաղաքացի եղող իրլանդացիներ՝ Անգղիա վերադառնալով Ֆէնիեանց դաւադրութիւններուն մէջ դանուելնուն վրայ՝ իբրեւ Անգղիացի բանտարկուեցան առանց Միացեալ—Նահանգաց դեսպանին պաշտպանութիւնը ճանչնալու։ Այս պատճառաւ երկու տէրութեանց մէջ բաւական ծանր վէճ մը բացուելու վրայ էր։ Լորտ Քարտուղարին պատրաստած օրինաց ծրագիրն Անգղիացի հպատակաց օտար երկիր գաղթելէ ետեւ իրենց հպատակութիւնը փոխելու իրաւունքը կը ճանչէ։ Լսկէ զատ՝ օտարներու ալ դիւրութիւնք տայ անգղիական հպատակութեան մտնելու։ Օտար հպատակ մը՝ որ Միացեալ Նահանգաց մէջ՝ Անգղիոյ տէրութեան ծառայած է, արտաքին գործոց պաշտօնէութեան խնդրագիր մը տալով պիտի կրնայ անգղիական հպատակութիւն ընդունիլ։

Սպանիոյ մէջ նոր արիւնհեղութիւն մ՚ալ եղաւ։ Գահակորոյս Թագուհւոյն ամուսին Ցօն Ֆրանսուա Տ՚Ասիզ թագաւորին փոքրիկ եղբայր Հէնրիկոս Ցը Պուրպոն իշխանը՝ Մօնբանսէիէի դքսին դէմ թշնամանալիր գրուած մը հրատարակելով, այս վերջինը զինքը մենամարտի հրաւիրեց, ուր իշխանին դլխուն դնտակ մը հանդիպելով մեռաւ։ Ցօն Քարլոսի կուսակիցներն ալ կ՚երեւի որ տեղ տեղ խռովութիւններ հանելէ չեն դադրիր, թէ եւ Գաղղիոյ կառավարութիւնը զայն Գաղղիայէն հանելով մինչեւ Զուիցերիա քշեց։ Կ՚ըսուի թէ գահակորոյս թագուհւոյն եւ իր ամուսնին մէջ ալ դժտութիւն մնացեր է։ Ցօն Ֆրանսուա կամուսանէ իշխանը թագուհին թէ իր որդւոյն ժառանգութիւնը կը վատնէ, եւ այս պատճառաւ դատ բացեր է անոր դէմ։

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՒՐՔ

Լոնտրա 15 մարտ

Ստակն առաւել առատ է վաճառանոցիս վրայ։ Իրլանդայի Թոմ քաղքին մէջ հրձգութեան փորձերը շարունակուելով, տեղական իշխանութեանց խնդրանօք զօրք ղրկուեցաւ հոն։

Մունիխ 17 մարտ

Բոլոր կաթոլիկ տէրութիւնները որոշեցին որ ընդհանրական ժողովին արտաքոյ կարգի դեսպան չղրկեն, այլ խորհուրդ կընեն որ սպանոյեալ քաղաքային իրաւունքներն հաստատեալ օրինաց միջոցաւ յարգել տան։

Մադրիտ 17 մարտ

Կը հաւատան թէ Մօնբանսիէի դուքսը դատաստանի պիտի ենթարկուի ըրած մենամարտին համար։

Առեւտրական Հեռագիր.

Լիվերբուլ · 18 Մարտ

Բամպակ, Մ. Ն. Օ. 11 1/4

Ծախուած 12000 հակ։

Ցորենն անփոփոխ ·

Եղիպտացորեն եւ գարի։ Գործ չկայ։

ՖՕՆՏՕ

18 Մարտ

Օտմ. Բօնտ. Լոնտրա	45 1/8—45 1/16	
» Փարիզ	45—80—45,70	
» Փոխ 1865	»	345
» » Նոր	»	346

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՕԼԻՍ
ԵՍԱՀՄԸ ՈՒՇՏՈՒՄԻԷ

5 մարտ	հինգշաբթի իրիկուն	դոցուեցաւ	50	25
6 »	ուրբաթ առաւօտ	բացուեցաւ	50	18
	իրիկուն	դոցուեցաւ	50	26
7 »	շաբաթ առաւօտ	բացուեցաւ	50	32
	կէս օր	դոցուեցաւ	50	32

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Վսեմ. Նուսպար փաշան երեկ Կ. Պոլիս հասաւ Աղէքսանդրիայէն եդիպտական Մասր շոգենաւով։

Երեքշաբթի աւուր փոթորիկը քանի մը վնասներ գործեց ծովու վրայ։ Առ այժմ իմացուած է որ Վառնայի մօտ հելլենական նաւ մը եւ Կէլիպօլսի մօտ ալ Նորվէկիացի եռակայմ մը ցամաքն ինկեր են։

Զորեքշաբթի իրիկուն ժամն երկուքին միջոցները Բերայի Մեծ փողոցը Բէթրաքի անունով յոյն մը դարնուեցաւ ծանր կերպով։ Այս սճրագործութիւնը գողութեան նպատակաւ եղած է կըսեն։ Դաւաճանը բռնուեցաւ նոյն իսկ զարնուողին ձեռօք։

Նոյն երիկունը Գումգափուի մօտ ալ քանի մը զինուորներ իրարու հետ կռուելով սուրի հարուածներ տուին իրարու, եւ մէջերնէն երիկուքը չաբաշաբ վիրաւորեցան։

Թէֆթիշ անունով ոստիկանութեան արտաքոյ կարգի տեսուչները՝ որք 3—400 ղուրուշ ամսական կառնուին, խնայութեան պատճառաւ արձակուեցան։

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՊԱՊԻՆ ԿՈՆԴԱՆ
ԵՒ ԵՐԵՍՈՒՆ ԵՒ ՀԻՆԳ ՎԱՐԴԱՊԵՏՔ

Վերջապէս Հռովմ իր վճիռն ճարձակեց եւ տարակայսները փարատեցան։ Մինչեւ հիմա մեր Հռովմէական արդոյ աղգայինք կը կարծէին, թէ Հռովմի ամբոխը՝ կամ որ նոյն է Պապը՝ ճիշտ տեղեկութիւն չունի իրենց խընդրոյն. թէ Գեր. Հասունեան եւ իր կողմնակիցները խնդիրն ուրիշ գոյներով նկարագրած եւ ճշմարտութիւնը ծածկած են Հռովմէն։ Մեք միշտ այս կարծեաց հակառակը կը պնդէինք, եւ ահա փորձը մեր ըսածը հաստատեց։ Հռովմի ներկայ դրութիւնը՝ եկեղեցւոյ կառավարութիւնն իր ձեռքը կեդրոնացնել է, Արեւելեան եկեղեցին եւ անոր ծէսերն ու արարողութիւնները կաթոլիկութեան մէջ խեղդել, բոլոր կաթոլիկութիւնը միաձեւ եւ միաձոյլ լատինածէս դանդուած կամ մարմին մ՚ընել է։ Աղգութեան իրաւունքները պէտք է դադրին Հռովմի իրաւանց առջեւ. Վատիկանու կամքը պէտք է տիրէ համայն կաթոլիկութեան մէջ, եւ ամեն կաթոլիկ պէտք է կուրաբար հնազանդի անոր հրամանին։ Առանց այս պայմանին չըկայ կաթոլիկութիւն, չկայ ուղղափառութիւն։

Մեք կըսէինք թէ Գեր. Հասունեան Հռովմի հաւատարիմ եւ սիրելի պաշտօնեայն է, անոր ամեն ակնարկութեանց հլու գործադիրն է. անոր հակառակիլը Պապին հակառակիլ է. անոր իրաւասութիւնն ուրանալ եւ չընդունիլը Պապին իրաւասութիւնն ուրանալ եւ չընդունիլ է։ Ինչդ այսպէս կըսէ Պապն ալ իր կոնդակին մէջ։

Բայց իր նախորդներն Արեւելեան եկեղեցւոյ իրաւունքն ու արտօնութիւնները կը ճանչէին։ Պիոս Թ. կըսէ թէ ինք պարտական չէ իր նախորդաց ընդունածն անպատճառ ընդունելու, այլ իրրեւ դերագոյն քահանայապետ իշխանութիւն ունի այն իրաւունքներն ու արտօնութիւնները փոփոխելու, չափաւորելու, ջնջելու, երբոր հարկաւոր դատի, եւ մեկը կարող չէ դէմ կենալ։ Վերջապէս Հայկահասունեան կաթոլիկ աղգայինք իրենց այս ընթացքով Պապին դէմ ապստամբներ են, մոլորեալ ոչխարներ են, զորս շուտով 'ի փարախ դարձնել հարկ կը համարի, եւ ասոր համար լիազօր իշխանութիւն տուած է Մօնսինեօր Բլիումի։

Ի՞նչ պիտի ընէ այս Մօնսինեօրը. պատասխանն յայտնի է։ Նախ կղերը ժողովուրդէն զատել։ Ասոր համար երեք օր պայմանաժամ տուած էր, որ երեկ լրացաւ։ Ցեռս կոչել իրենց յայտարարութիւնը, դղջալ իրենց մոլար ընթացքին վրայ, Գեր. Հասունեանի եւ անոր տեղապահին կրաւորաբար հնազանդիլ, ասա թէ ոչ՝ յանդգնելու, եւ այլն եւ այլն։ Ահա հոս կը հասնինք կաթոլիկութեան մէջ դիակնակերպ հնազանդութեան ժխտումը, ընկերութեան վրայ ընդունայն եւ ծաղրաշարժ բացագանչութիւններ ընելու, իրաւունք ունինք ըսելու թէ անիկա է կաթոլիկութեան եւ պապութեան դերագոյն չարիքը, պապը թեան՝ զոր ծայրայեղութեանց մէջ ձգելով դէպ 'ի կորուստ կը դահավիժէ։ Ժողովուրդն ալ իր ընտղումովը կըշեղայ զայս։ Ցուսով իր կարծիքն խաբելական հանճարով յղացեալ առակի մը մէջ յայտնած է։ Ճիղվիթներուն վանքին այնպիսի դիրք մ՚ունի, ուր հովը շարունակ կը փչէ։ Հռովմի ժողովուրդն ասոր հետեւեալ հետաքրքրաշարժ բացատրութիւնը տուած է։ «Օր մը, կըսէ ժողովրդական առասպելը, սատանայն եւ հովն 'ի միասին կուգուորէին. ճիղվիթներուն վանքին առջեւ հասած առենին՝ սատանայն հովին ըսաւ. «Քիչ մը սպասէ, եւ այս տունը դոցած մ՚ունիմ, երթամ եւ վայրկեանէ մը կը դառնամ»։ Սատանայն ճիղվիթներուն վանքը մտաւ եւ ալ դուրս չելաւ։ Այն ատենէն 'ի վեր հովը միշտ անոր կոպատէ եւ վանքին

կանութեան լուսովը նկատելով ճըշմարիտ հաւատացած կրօնքը դաւանելու» եւ թէ «կաթոլիկ եկեղեցիներու մէջ օրէնքը թոյլ կուտայ օտարականաց որ իրենց մանաւոր կրօնքն ազատօրէն պաշտեն» (Յօդ. 78)։

Ուստի մոլորութեանց ցանկը խղճի բացարձակ գերութիւնը յայտնապէս կը նուիրագործէ։ Այս՝, աշխարհի վրայ քաղաք մը կայ, ուր Ս. գիրքը կարդալ եւ քարոզել եղեռնագործութիւն կը համարուի, եւ այն քաղաքն է Հռովմ։ Աշխարհի վրայ տեղ մը կայ, ուր իւր խղճին հետեւիլը, գերագոյն կամքի մը հնազանդելու համար ամենաաւելի թերագրութեանց անսալը, գարշելի կը սեպուի, եւ այն տեղն է Հռովմ։ Աշխարհի վրայ տեղ մը կայ, ուր խիստ պատիժներով արգիլուած է ինչ որկ. Պօլսոյ մէջ անդամ՝ չարգիլուիր, եւ այն տեղն է Հռովմ։ Պապական Հռովմ խղճի ամենատարբ ազատութիւնը աքսորելուն եւ իրաքանչիւր մարդոյ նուիրական իրաւանց վրայ բռնաբարելուն պատճառաւ առաւել կշտամբանաց արժանի է։ Թող չկարծուի թէ այս բացառութիւն մ՚է որ միմիայն Հռովմի մէջ կը տիրէ. ոչ, քանզի Պապին կաթոլիկ տէրութեանց հետ կընքած բոլոր կրօնական դաշնադրութեանց մէջ ալ նոյն սկզբունքը՝ նոյն բռնաբարութիւնը կը դանուի դարձեալ։ Թիչ մ՚առաջ պապութեան տուած մահուան դատավճիռներուն վրայ կը խօսէի։ Հռովմի մէջ մահուան դատապարտեալ մեծ յանցաւոր մ՚ալ կայ, այն է մարդկային խիղճը, քանզի մինչպէս կըսէ Մատիսօ Տ՚Ազէյլիօ, անոր տեղ կեղծ խիղճ մը կը դրուի, եւ կուզուի որ ասիկա Աստուծոյ մեղի տուած խղճին տեղ բռնէ։

Իրաց այս վիճակը դրեթէ կաթոլիկութեան ընդհանուր դիսակցութիւնն ալ խանգարած է։ Ի՞նչ բաներ չլսեցինք քանի որ այս հռովմէական խնդիրն Եւրոպայի առջեւ ներկայացած է։ «Պէտք է, կըսեն անդրանիկներս, որ բացարձակ դրութիւնն աշխարհի այս փոքրիկ անկիւնը դրծադրուի, քանզի ասիկա անհրաժեշտ կարեւորութիւն ունի կաթոլիկութեան անսխալութեանը։» Ուրեմն պէտք է որ այն սուրբ քաղաքին մէջ անիրաւութիւնն 'ի գործ դրուի, պէտք է որ Պապութիւնը մարդկային զոհեր ուզեսայ։ Ասիկա ո՞չ ապաքէն բարոյական դայթակղութիւն մ՚է. երբ կը տեսնենք որ իրաց այս վիճակն այնպիսի տէրութեանց կողմանէ կը պաշտպանուի, որք ըստ իրենց սահմանադրութեան ոչ եւս կաթոլիկ տէրութիւն կը համարուին, որք խղճի ազատութիւնը կը ճանչենն, մեք ալ իրաւունք չունի՞նք մեր բոլոր զօրութեամբ բողոքել անոր դէմ, յանուն կրօնական փոքրագոյն մասերու, որք այնպիսի դրութեան մը նպատակը պարտաւորեալ կը դանուին իրենց վճարած տուրքով եւ իրենց զաւակաց արիւնովը։

Հռովմի ապերասան բռնաւորութեան միջնաբերդը գիտէ՞ք ո՛ւր է։ Մտէք ճիղվիթներուն վանքը, հոն կը բազմի մարդկային մտաց եւ խղճին վրայ բռնացող ամենէն սարսափելի իշխանութիւնը։ Առանց ճիղվիթական ընկերութեան վրայ ընդունայն եւ ծաղրաշարժ բացագանչութիւններ ընելու, իրաւունք ունինք ըսելու թէ անիկա է կաթոլիկութեան եւ պապութեան դերագոյն չարիքը, պապը թեան՝ զոր ծայրայեղութեանց մէջ ձգելով դէպ 'ի կորուստ կը դահավիժէ։ Ժողովուրդն ալ իր ընտղումովը կըշեղայ զայս։ Ցուսով իր կարծիքն խաբելական հանճարով յղացեալ առակի մը մէջ յայտնած է։ Ճիղվիթներուն վանքին այնպիսի դիրք մ՚ունի, ուր հովը շարունակ կը փչէ։ Հռովմի ժողովուրդն ասոր հետեւեալ հետաքրքրաշարժ բացատրութիւնը տուած է։ «Օր մը, կըսէ ժողովրդական առասպելը, սատանայն եւ հովն 'ի միասին կուգուորէին. ճիղվիթներուն վանքին առջեւ հասած առենին՝ սատանայն հովին ըսաւ. «Քիչ մը սպասէ, եւ այս տունը դոցած մ՚ունիմ, երթամ եւ վայրկեանէ մը կը դառնամ»։ Սատանայն ճիղվիթներուն վանքը մտաւ եւ ալ դուրս չելաւ։ Այն ատենէն 'ի վեր հովը միշտ անոր կոպատէ եւ վանքին

ազգային իրաւունք, հայրենաւանդ-ծէս, եկեղեցական ինքնօրինութիւն, արտօնութիւն վնտռելու յանդգնութիւնը։

Ի՞նչ պիտի ընեն վարդապետները։—Այս երկու բաներն մէկը. կա՛մ պիտի խոնարհին, համայն աշխարհի առջեւ ըրած յայտարարութիւններն յետս կոչեն, ինքզինքին յանցաւոր հրատարակեն, ժողովրդէն բաժնուին, կա՛մ իրենց որոշման մէջ անդրդուելի պիտի մնան։ Առաջինն իրենց համոզման դէմ է, խղճին եւ զգացմանց հակառակ է։ Երկրորդն ապստամբութիւն է իրենց հոգեւոր գլխոյն դէմ։ Աւելի պարզ խօսելով, կա՛մ իրենց խիղճն ու զգացմունքը պիտի ուրանան, կա՛մ Պապը, վասն զի Պապին չհնազանդիլը՝ անոր իշխանութիւնը ժխտել է, զայն ուրանալ է, եւ այս ալ Կաթոլիկութեան ուրացութիւն է ըստ Հռոմէական եկեղեցւոյ դրութեան։

Ահա այս նեղ կացութեան մէջ կը գտնուի հիմա մեր Կաթոլիկ ազգայնոց կղերին աւանդապահ մասը։

Տագնապալից վայրկեան մ'է այս, տարօրինակ բռնութիւն մը, որուն մէջ չընկճելու համար անսասան արիութիւն պէտք է։

Այս արիութիւնը պիտի ունենա՞ն երբուն եւ հինգ վարդապետները։

Կը յուսանք որ կունենան։

Ս. Պատրիարքին կողմանէ լրագրաց միջոցաւ Մայրաքաղաքիս եկեղեցւոյ քարոզիչներուն եղած հրաւէրն երկու եպիսկոպոս եւ քանի մը վարդապետ միայն լսելով՝ հինգշաբթի օրը Պատրիարքարանը գացած են։ Ս. Հայրիկը զանոնք դումարելուն նպատակն իմացուցեր է, որ է թաղերուն մէջէն մնայուն քարոզչութիւնը վերցնել, վարդապետաց համար յատուկ տեղ մը որոշել, որպէս զի հոն նստին եւ իրենց ժամանակն ուսմամբ եւ ընթերցուածով անցունեն՝ փոխանակ տուներն եւ ասդին անդին պտըտելու, եւ կիրակի օրերն ալ չբնչանաւ քարոզչութեան երթան մայրաքաղաքիս եկեղեցիները։

Լսածնուս նայելով, յատուկ տեղ մը սահմանելու համար պէտք եղած միջոցները պատրաստելու հոգը Ս. Պատրիարքն իրեն պահելով, առ այժմ վարդապետաց եւ եպիսկոպոսաց շրջանաւ քարոզչութեան երթալու խորհուրդն 'ի գործ դնել որոշեր է։

Երեքշաբթի իրիկուն հրատարակած Պապական կոնդակին սկիզբը՝ Մօնսինեօր Բլիում ըսած էր թէ Հակահաւատներն «անկեղծարար խոստովանեցան իրենց ապօրինաւոր ճամբու մէջ գըտնուիլը։»

Ցիշեալ վարդապետներն ապրին ուղղեալ յայտարարութեամբ մը կը բաղդքեն այս խօսքերուն դէմ եւ կը յայտնեն թէ իրենք այսպիսի խոստովանութիւն մ'երբէք ըրած չեն։

Ասով ուստ կելնէ Առաքելական նուիրակ Մօնսինեօր Բլիումի վերոյշեալ խօսքը, եւ հետեւաբար շրջաբերական կոնդակն առաւել եւս իր արժէքը կը կորսընցնէ։

Հասունեան կուսակցութիւնը՝ չորեքշաբթի օրէն 'ի վեր՝ Բէրայի մէջ Գասպար Ս. ատորագրութեամբ անխնայ տոմսակներ ցրուած է՝ վաղը կիրակի ժամը 7ին Կաթոլիկ ազգայնոց Ցանուն Մարիամու եկեղեցին Ընդհանուր ժողով մը հրաւիրելով ազգային կարեւոր գործոց վրայ խորհելու եւ որոշումներ տալու համար։

Մէճմուայը—Հավատիս լրագիրը վասն Գասպար պէյին կը հարցնէ թէ ի՞նչ իշխանութեամբ այսպիսի անձնական հրաւէր մը կ'ընէ։ Բայց մեզ այնպէս կը թուի թէ այս Գասպար Ս. ատորագրութեան տէրն ուրիշ անձ մ'ըլլալու է, քանզի բնաւ չենք յուսար որ Պասվասեմ Գասպար պէյն իրաւանց գաղափարն այն աստիճան մոռցած ըլլայ, որ այսպէս միմիայն իւր անունովն եւ առանց որ եւ է իրաւունքի կամ ձեռնհասութեան ազգային Ընդհանուր ժողովի հրաւէր ընելու ելնէ։ Ի՞նչ որ ալ ըլլայ, այս ժողովը պարզապէս Հասունեանց մէկ մասնաւոր գումարումն է՝ եւ ո՛չ ուրիշ բան, քանզի աւելորդ է ըսել թէ բայց 'ի Լատինական Հայերէն ո՛չ ոք պիտի ներկայ գտնուի անոր։

Կը լսենք թէ Լատինահայք 'ի Նը-պատա Գեր. Հասունի հանրագրութիւն մ'ալ բացեր են, որուն աւանդապահ մասէն քանի մը խեղճ եւ տկար մարդոց ալ գրեթէ բռնի ստորագրութիւն դնել տուեր են. բայց տարակոյս չկայ որ այս կերպով շինուած հանրագիր մը դատին նժարը Գեր. Հասունի կողմը ծանրացնելու մեծ դօրութիւն մը չ'կրնար ունենալ։

Կը լսենք թէ Տատեան վեհարշուք Առաքել եւ Ներսէս էֆէնտիներն եւ Աշնանեան Գօղոս աղան ալ՝ Փանոսեան Կ. էֆէնտիին պէս ազգային երեսփոխանութենէ հրաժարեր են։

Այս հրաժարման վրայ Պէշիկթաշի մէջ ալ երեսփոխանական ընտրութիւն ընել հարկ կըլլայ։

Այս շաբթու երկու նոր լրագիր ալ երեւցան, առաջինն Արարատ անունով, որ անցեալ տարի մէկ ամսոյ չափ հրատարակուելէ ետեւ դադրած էր։

Ցիշեալ լրագիրը հայերէն դրով եւ տաճկերէն ու հայերէն լեզուներով խառն հրատարակեալ թերթերուն կարգէն է, եւ խմբագիրն է տրդոյ Մատթէոս էֆէնտի Ա.յվատեան։

Դիրքը Մանղումէի մեծութիւնն ունի եւ շաբաթը երկու անգամ չորեքշաբթի եւ շաբաթ օրերը պիտի հրատարակուի։ Տարեկան գինն է 70 ղուրուշ, եւ մէկ թերթին գինն է 30 փարա։

Երկրորդն է՝ Սեմայի Հաղբդէթ (արձագանք ճշմարտութեան) անունով թերթ մը, որ մեր ձեռքը հասած չըլլալուն համար հրատարակութեան պայմանները ճշդիւ ծանօթ չեն մեզ, բայց լսածնուս նայելով, Գեր. Հասունեանի կուսակիցներուն բերանն է եւ անոնց դատը պաշտպանելու պաշտօնն ունի Հակահասունեանց դէմ։

Մեզ կը թուի թէ Հասունեան կուսակցութիւնը շատ ուշ մնացած է. իր այս տարաժամ ձեռնարկութիւնը դադրեցուց «ճաշէն ետքը մանանեխ» (տը լամ մը թարտ տրուէ լը տինէ) առածը միտքերնիս կը բերէ։

Կը լսենք թէ այս «Սեմայի Հաղբդէթ» լրագրին դէմ այսօր տեսրակ մ'ելեր է «Սեմայի Նահատակ» անունով։

Բաղէշէն գրուած հետեւեալ սրատուչ նամակը Ս. Հայրիկին եւ Քաղաքական ժողովոյ ուշադրութեանը կը ներկայացնենք։

. . . Ազգասէր եւ պատուական խմբագիր.

Ինչպէս Մասիս լեռը Հայոց աշխարհի մէջ, նոյնպէս ձեր Մասիս լրագիրը Հայոց ազգի առջեւ միշտ բարձր դիրք մը բռնած է, որով սիրելի եղած է մեզ իր բոլոր նշանակութիւնովը եւ օրէ օր մեզ մատուցած քաջալերութիւններովը։ Մասիսի յունիս 28 թիւը՝ մեր ազգասէր հովուին՝ այն է Գեր. Մամբրէ վարդապետի արդեամբը քաղաքիս մէջ նոր բացուելիք ազգային հրամանագրին Գեր. Տեղապահ Ս. Հօր ձեւ խառն ժողովոյ ջանիւք Բ. դանէն ուղղակի ելնելուն աւետիքը բերելով մեզ, ուրախութեամբ ուրախացոյց միացեալ Անձ. ընկերութիւնքս, որ դրրեթէ քաղաքիս ամբողջութիւնն է։ Այս ուրախութեան յուսով լցուած մինչ ակն ունէինք 'ի մօտոյ առ լուսով նոյն արտարանին բացման ցընծալ, քիչ միջոցէ ետք յանկարծ մեր յոյսն եւ ուրախութիւնը հովի պէս անցաւ մեզմէ, եւ տրտմութեան ամպով ծածկուեցաւ սրտերնիս։ Թէ եւ խստաւ առանց կասկածանաց չէինք, բայց այնչափ ալ մտքէ չէինք անցուներ թէ Բ. Դրան հրամանը Բարձր Հայոց կառավարութեան առջեւը հասնելով այնպիսի արամադրութիւն մը պիտի ընդունէր, որ տպարանին Բաղէշ մէջ բացուիլը անկարելի դնելով բացման տեղ միայն Կարին կամ Մուշը որոշուած պիտի ցուցնէր։ Պատճառանքն. Կարին եւ Մուշ ձեռնհաս իշխանութեան տեղեր են, մերձաւոր աչօք կրնան հսկել տպարանի վրայ. բայց Բաղէշ գայմագամութեան տեղ ըլլալով անբաւական է հսկողութեան մասին։ Զարմանալի բան. Բաղէշ՝ Մուշ աւանի քով ամէն կողմէն ընդարձակ քաղաքի կերպարանք ունի. տպարանի վրայ հսկելու ձեռնհասութիւն չունեցող կառավարութիւն մը՝ եւ ոչ հինգ հազար տունէն աւելի (3500 առն.տաճ) բաղկացեալ քաղաք մը իր նահանգով ու գիւղերով պիտի կրնար կառավարել։ Բայց կը կառավարէ. Կարնոյ եւ Մշոյ իշխանութեանց ալ եր թակայ գոլով՝ անոնց հետ ալ մի է։ Տպարանի գործադրիչն վարդապետ գիտցուած ըլլալով՝ հարկաւ Կարնոյ կամ Մշոյ վանքերէն մէկուն մէջ 'ի գործ պիտի դներ, ոչք կառավարութեան հսկողութենէն բաւական հեռու կը գըտնուին, իսկ Բաղիշոյ վանքեր քաղաքի թաղերուն գլուխը կցուած ըլլալով՝ գրեթէ ամէն վայրկեան կառավարութեան աչքը կը ծեծէ անոնց վրայ. աւելի Ամրաւոլու վանքին, որ գրացի է տեղական կառավարութեան։ ուր տպարանն ալ շատ աչխատութիւնով գետեղուած է։

Եթէ պարզ կերպիւ խոստաւ խոսանելու անօրէնութիւն ըլլար՝ այսչափ չըպիտի ցաւէինք. սակայն այս ամէնը հսկողութեան պատճառաւ այսպէս կը ձեւացուին. եթէ յառաջմանէ մեր Գեր. առաջնորդի հեռատեսութեան առջեւ գեռ այս չծնած պատճառանց արգելքները չերեւակայուէին, եւ իր քանի անգամ կառավարութեան մատուցած խնդրագրերու միջոցաւ քաղաքական հրատարակութիւններէ կամովին հրաժարած չըլլար, կասկածը հսկողութեան խնդիրը յարուցանելու անտեղի պատճառին դէթ քիչ մը տեղի կուտար։ Սակայն անգործութեան մատնուած այս դժբաղդ գործին զինքը միայն ազգային դպրոցաց պարզ դասագրքեր եւ կրօնական տետրակներ տպելու սեղմեալ տրամադրութեան տակ գընելէն ետքը, կըլլայ որ հսկողութիւն կընիքը իր վրայ առած եւ աւելորդ ըրած է իր վրայ ըլլալիք հսկողութեանը։ Այսու ամենայնիւ բեր որ աւելի հսկողութեան ներքեւ է, եւ չկայ տեղ մը՝ ուր կառավարութեան աչքը ուղղուած չըլլայ. անարեւ աշխարհ կայ, բայց առանց կառավարութեան եւ ոչ զեղ մը։ Հետեւաբար Կարին մեծազօր տէրութեան շնորհիւ իր մեծ տպարան ունի, եւ Ս. Կարապետի վանքն ալ Ամենապատիւ Ս. Հայրիկի տպարանն. իսկ Բաղէշ քաղաքիս համար փոքրիկ մամուլի մը լոյս ինչու այսպէս չառ կը համարուի։ Ո՞հ տարաբաղդ Բաղէշ։

դրան առջեւ կատաղաբար կը մռնչէ»։ Ահա հռովմէական ժողովուրդն իւր ղոհ եղած բռնաւորութեան վրայ այսպէս կը յայտնէ իւր զգացած տպաւորութիւնը։

Ուղիղ եւ անկեղծ հոգիներու վրայ ի՛նչ տպաւորութիւն կ'ազդէ հռովմէականութեան այս տեսարանը, զոր նկարագրելու փորձ փորձեցի։ Այս տպաւորութիւնը կրկին է. կա՛մ ապստամբութիւն, կա՛մ վերանորոգութիւն պիտի յառաջ բերէ, եւ կրնայ օրինակը ցոյց տալ երկու անկեղծ եւ ուղիղ մարդոց վրայ, որք հռովմուխտադնացութիւն ընելով, մէկը ապըստամբութիւն, միւսն ալ վերանորոգումը բերաւ։ Առաջինն է Լամբնէ, մեր անուանի ժամանակակիցը, որ իւր եռանդան ոգւով իւր կենաց առաջին մասին մէջ կը հաւատար թէ Պապին խօսքն Աստուծոյ խօսքն է։ Վարանման եւ տագնապի ժամանակ մը, ուր իր կարծիքները վէճի ներքեւ էին, Հռովմ գնաց, եւ Քրիստոսի փոխանորդին ոտից փոշին համբուրելով խոնարհութեամբ անոր նուիրական պատգամը լսել ուզեց։ Պատգամատուն խօսեցաւ, բայց Լամբնէի ամենապաղցր ներքին համոզումներն եւ խղճին էութիւնն իսկ ցրելու համար. պատգամատուն խօսեցաւ՝ ազատութիւնն ուրացութեան իրաւունքը նզովելու համար։ Այն ատեն Լամբնէ. լի ցասմամբ, զոր ալ չէր կրնար զսպել, թողուց այն քաղաքը, եւ իւր բոցավառ լեզուով ինքն ալ իւր նզովից չանխեցն արձակեց անոր դէմ. յետոյ ապստամբութեան դրօշը պարզեց, այնպիսի ապստամբութեան մը՝ որ տակաւին վերջանալու մօտ չէ։ Բայց ինքն Աստուածեանութեան սահմաններէն դուրս չ'ելաւ. իրմէ ետքը եկողները մերժեցին նաեւ զԱստուած, յետ մեր ժելոյ զայն՝ որ ինքզինք Աստուծոյ փոխանորդ ըրած է։ Այս ապստամբութիւնը կը մեծնայ եւ պիտի մեծնայ՝ քանի որ իւր դէմը բռնաւորական զօրութիւն մ'ունի, ինչպէս որ նկարագրեցի։

Ուրիշ ուխտաւոր մ'ալ ԺԶ. դարուն մէջ Հռովմ գնաց։ Ամիկա Ոգոստինեան երիտասարդ կրօնաւոր մ'էր, խորհրդադրած եռանդեամբ լի ոգւով, որ կը բաղձար Աստուծոյեւ յաւիտենական ճշմարտութեան ծառայել։ Երիտասարդական յոյսերով Հռովմ հասաւ, կարծելով թէ Աստուածային քաղաք մը, նոր Երուսաղէմ մը կը մնայ։ Լուտեր այս տրամադրութեան մէջ էր երբոր Հռովմայ դըռներն ներս մտաւ։ Բայց հաշիւ այն Ս. Սիօնը մտաւ, եւ ահա ինքզինք բարեւելի մը մէջ գտաւ։ Փոխանակ կենարար խօսքերու՝ մահաբեր խօսքեր լսեց, որք ոչ միայն մարդկային՝ այլ իւր ներքին զգացմանց դէմ էին։ Բայց եւ այնպէս յարատեւեց, եւ իր վրայ ծանր ապաշխարանք դրաւ. իւր սրտին մէջ ձայն մ'ըղձաց թէ արդարը իւր հաւատքովը կ'ապրի. այն ատեն ուրի երաւ եւ կրօնաւորը բարեկարգէց եղաւ։

Անկէ ետեւ բազմաթիւ ուխտաւորներ ալ գացին 'ի Հռովմ, մի եւ նոյն եռանդեամբ, բայց մի եւ նոյն բռնաւորութիւնը տեսան, մի եւ նոյն մահաբեր խօսքերը լսեցին։ Այն տեսն իրենց ոտից փոշին թօթափեցին, իրենց ձայնը հնչեց եւ վերանորոգումն սկսաւ։ Վերանորոգո՛ւմը, եւ զայն բոլոր քրիստոնէութեան համար կը մաղթեմ*, եւ անոր արշալոյսը կ'ողջունեմ, քանզի ամենքս ալ պէտք ունինք՝ անոր։ Թերեւս ըսողներ ըլլան. ահաւասիկ ընդհանրական ժողովը, ահա վերանորոգիչ մեծ զօրութիւն մը, ինչո՞ւ կը տագնապիս ուրեմն։ Ուրիշ ճառի մը մէջ անոր վրայ ալ պիտի խօսիմ, եւ պիտի ցուցնեմ թէ ի՞նչ է անոր կազմութիւնը եւ ունեցած ազատութիւնը, եւ ի՞նչ կարելի է սպասել անկէ։

---

* Հեղինակն եթէ արեւելեան կամ մանաւանդ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ վրայ տեղեկութիւն ունենար, այսպէս ընդհանուր կերպով չէր խօսեր։ Ն. Խ.

ԳՈԿՈՒՅՏՎԱԾՈ

ԸՆԴՈՒՆՈՂԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Ղ ԹՈՒՅՑ

(ՕՐԻՆԱԿԱՆ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ 100-ԱՄԱՅԻՆ)

Լուսադեղ 3 տեսակ հասարակ 110դ.—110դ.

Մանրամասն ֆրանգ 22.80—90.

ԱՅԼԱԶԳԻ ԳԻՆԵՐ

Ղ ԹՈՒՅՑ

Ալուրի • Նեղը տեսակ 109 30/40

Ալրաղացի վիսոս զանգվածաղ » 87, 8/40

Ալրաղացի սառ հոլանդական » 89.10/40

Ցորենի » 54.15/40

Գարի ֆրանգ » —'—

Հնդկաց » 104դ.

Հնդկաց » 107դ.

Կարտոֆիլ » —

Ղ ԹՈՒՅՑ

ԱՐՈՒՍՏԱՅԻ ԵՎ ՕՏԱՐԱՅԻՆ ՍԱԿ

Ցորեն հակի դրամ տարվոյ տարվոյ 30 —31

» » Ալեր 30 —31

» » Ֆերմերական 29 —30

» » Գարեկան 29 —30

» » Գարեկան 29 —30

» » Գարեկան 29 —30

» » Գարեկան 29 —30

» » Գարեկան 29 —30

» » Գարեկան 29 —30

Ցորեն հակի դրամ տարվոյ տարվոյ 27 —28

Ալրաղացի Ֆրանսիական » 29 —30

Գարի » » » 29 —30

Գարի » » » 29 —30

Գարի » »